

Η επείγουσα ανάγκη για μεταρρύθμιση του νομισματικού μας συστήματος

από τον Mark Joób

Σήμερα όλο και περισσότεροι άνθρωποι συνειδητοποιούν ότι το χρήμα είναι κάτι περισσότερο από ένα ουδέτερο μέσο για τις επιχειρήσεις, το χρήμα στην πραγματικότητα κυβερνά τις επιχειρήσεις. Το νομισματικό σύστημα εξουσιάζει τη δημοσιονομική πολιτική, η οποία σε μεγάλο βαθμό διαμορφώνει την οικονομία. Πώς το παρόν νομισματικό σύστημα επηρεάζει την οικονομία, και κατ' επέκταση την κοινωνία και τη φύση, και γιατί αποτυγχάνει; Θα συνοψίσω τις προβληματικές πτυχές του τρέχοντος νομισματικού μας συστήματος σε δέκα σημεία.

1. Το χρήμα δημιουργείται ως χρέος. Σήμερα, το χρήμα αποκτά πραγματική υπόσταση από τη δημιουργία χρέους όταν οι εμπορικές τράπεζες δανείζονται από τις κεντρικές τράπεζες και όταν οι κυβερνήσεις, οι παραγωγοί ή οι καταναλωτές δανείζονται από τις εμπορικές τράπεζες. Έτσι, η προσφορά χρήματος στην οικονομία μπορεί να διατηρηθεί μόνο αν οι ιδιωτικοί ή οι δημόσιοι οικονομικοί παράγοντες προχωρήσουν σε δανεισμό. Η οικονομική ανάπτυξη απαιτεί μια ανάλογη αύξηση στην παροχή χρήματος προκειμένου να αποφευχθεί ένας αποπληθωρισμός που θα παρέλυε τις επιχειρήσεις, αλλά μια αύξηση της ποσότητας των χρημάτων συνεπάγεται την ταυτόχρονη αύξηση του χρέους. Με αυτό τον τρόπο, οι οικονομικοί παράγοντες διατρέχουν κίνδυνο υπέρμετρης χρέωσης και πτώχευσης. Δεν χρειάζεται να πούμε ότι η υπερχρέωση προκαλεί σοβαρά προβλήματα σε όλες τις κοινωνίες αλλά και στους πολίτες εν όψει της συνεχιζόμενης οικονομικής κρίσης. Ξεκίνησε αρχικά ως κρίση χρέους των ιδιοκτητών ιδιωτικών κατοικιών στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην πορεία μετατράπηκε σε κρίση χρέους των εμπορικών τραπεζών και των ασφαλιστικών εταιρειών προτού απορροφηθεί από τα εθνικά δημόσια ταμεία και μετατραπεί τελικά σε κρίση δημόσιου χρέους. Οι μειώσεις στις εθνικές δαπάνες που απαιτούνται για την αποπληρωμή του δημόσιου χρέους οδηγούν συχνά σε κοινωνική αναταραχή και είναι άδικες γιατί επιβάλλουν επιβαρύνσεις σε πολίτες που δεν είχαν επωφεληθεί εξίσου από τη δημιουργία του χρέους.

2. Η προσφορά χρήματος είναι υπό ιδιωτικό έλεγχο. Μόνο ένα μικρό ποσοστό του χρήματος που κυκλοφορεί δημόσια έχει δημιουργηθεί από τις κεντρικές τράπεζες. Οι κεντρικές τράπεζες θέτουν σε κυκλοφορία κέρματα και χαρτονομίσματα που στις περισσότερες χώρες αντιπροσωπεύουν μόλις το 5% έως 15% της προσφοράς χρήματος. Το υπόλοιπο δημιουργείται από τις εμπορικές τράπεζες σε ηλεκτρονική μορφή ως λογιστικό χρήμα κατά τη χορήγηση δανείων σε πελάτες ή για την αγορά τίτλων και αγαθών. Στην πραγματικότητα, όλο το χρήμα, είτε είναι ρευστό είτε λογιστικό, τίθεται σε κυκλοφορία από τις εμπορικές τράπεζες. Ως εκ τούτου, οι εμπορικές τράπεζες, εκ των πραγμάτων, ελέγχουν την προσφορά χρήματος. Κατά κύριο λόγο οι εμπορικές τράπεζες φέρουν τον πιστωτικό κίνδυνο για τα δάνεια που χορηγούν, γεγονός που πρέπει να τις προτρέπει να εξετάζουν με ιδιαίτερη προσοχή την πιστοληπτική αξιοπιστία των πελατών τους. Ωστόσο, οι εμπορικές τράπεζες αποφασίζουν σε ποιους πελάτες θα χορηγήσουν δάνεια και ποιες επενδύσεις θα πραγματοποιηθούν βάσει του ενδιαφέροντός

τους για μεγιστοποίηση των κερδών τους. Το κατά πόσο μια επένδυση είναι κοινωνικά επιθυμητή σαφώς δεν αποτελεί αποφασιστικό κριτήριο για τις εμπορικές τράπεζες. Με αυτό τον τρόπο, οι επενδύσεις που υπηρετούν το κοινό καλό, αλλά δεν είναι αρκετά επικερδείς δεν υποστηρίζονται από το τραπεζικό σύστημα και πρέπει να χρηματοδοτούνται από τις κρατικές δαπάνες που εξαρτώνται από τα φορολογικά έσοδα και τη δημιουργία δημόσιου χρέους. Αντί να χρηματοδοτούν μακροπρόθεσμες επενδύσεις προς το συμφέρον της κοινωνίας στο σύνολό της, οι εμπορικές τράπεζες με τις πιστωτικές επιχειρηματικές τους δραστηριότητες υποστηρίζουν τη βραχυπρόθεσμη οικονομική κερδοσκοπία, και κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο δεκαετιών έχουν στην πραγματικότητα δημιουργήσει ένα γιγαντιαίο παγκόσμιο καζίνο που ξεπερνά κάθε δημόσιο έλεγχο.

3. Οι τραπεζικές καταθέσεις δεν είναι ασφαλείς. Οι τραπεζικές καταθέσεις είναι λογιστικό χρήμα το οποίο σε αντίθεση με το ρευστό δεν είναι νόμιμο χρήμα, αν και αντιμετωπίζεται ως τέτοιο. Το λογιστικό χρήμα είναι υποκατάστατο του χρήματος, απλώς μια υπόσχεση από την τράπεζα να καταβάλει το αντίστοιχο χρηματικό ποσό σε νόμιμο χρήμα εφόσον ζητηθεί από τον πελάτη. Στο παρόν κλασματικό αποθεματικό τραπεζικό σύστημα, συνήθως μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό του λογιστικού χρήματος καλύπτεται από νόμιμο χρήμα. Οι τράπεζες κρατούν μόνο ένα μικρό ποσοστό των καταθέσεων τους σε μετρητά και αποθεματικά στην κεντρική τράπεζα. Αυτός είναι και ο λόγος που οι τράπεζες βασίζονται στην εμπιστοσύνη των πελατών τους. Στην περίπτωση τραπεζικού πανικού, όταν δηλαδή πάρα πολλοί πελάτες ζητούν ρευστό χρήμα την ίδια στιγμή, οι τράπεζες θα ξέμεναν από μετρητά και μια τέτοια έλλειψη ρευστότητας θα μπορούσε να οδηγήσει σε ξαφνική πτώχευση. Ως εκ τούτου, για να αποφευχθεί η απώλεια των τραπεζικών καταθέσεων, έχουν δημιουργηθεί συστήματα εγγύησης καταθέσεων. Ωστόσο, σε περίπτωση αλυσιδωτών αντιδράσεων και ευρείας κλίμακας πτώχευσης, όπως το 2008, μπορεί να είναι απαραίτητη η διάσωση των εμπορικών τραπεζών από την κυβέρνηση, και τελικά, ως λύση ανάγκης, η κεντρική τράπεζα να βοηθήσει ως δανειστής.

4. Η προσφορά χρήματος είναι προκυκλική. Οι εμπορικές τράπεζες χορηγούν δάνεια δημιουργώντας λογιστικό χρήμα ούτως ώστε να μεγιστοποιήσουν τα έσοδά τους από τους τόκους. Όσο πιο πολύ χρήμα δημιουργούν, τόσο αυξάνονται τα κέρδη τους, εφόσον οι οφειλέτες έχουν τη δυνατότητα να πληρώσουν. Σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης, οι τράπεζες χορηγούν δάνεια με μεγαλύτερη προθυμία ώστε να επωφεληθούν από την οικονομική άνθηση, ενώ σε περιόδους οικονομικής ύφεσης περιορίζουν τη χορήγηση πιστώσεων προκειμένου να μειώσουν τους κινδύνους. Με αυτό τον τρόπο οι εμπορικές τράπεζες προκαλούν υπερπροσφορά χρήματος σε περιόδους οικονομικής άνθησης και ανεπαρκή προσφορά χρημάτων σε περιόδους ύφεσης, ενισχύοντας έτσι τις οικονομικές διακυμάνσεις στον επιχειρηματικό τομέα και στην αγορά και δημιουργώντας φούσκες στην αγορά ακινήτων και αγαθών. Τέτοιες φούσκες μπορούν να προκαλέσουν σοβαρές ζημιές στην κοινωνία, αλλά και στο ίδιο το τραπεζικό σύστημα όταν σκάσουν. Η τραπεζική κρίση που προκλήθηκε το 2008 από τις υποθήκες, μετά την έκρηξη της φούσκας ακινήτων στις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι το πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα.

5. Η προσφορά χρήματος ευνοεί τον πληθωρισμό. Πέρα από το βραχυπρόθεσμο προκυκλικό χαρακτήρα, μακροπρόθεσμα η δημιουργία χρήματος από τις εμπορικές τράπεζες προκαλεί υπερπροσφορά χρήματος που οδηγεί σε πληθωρισμό των τιμών για τον καταναλωτή αλλά και των περιουσιακών στοιχείων. Η υπερπροσφορά χρήματος προκύπτει αν η αύξηση της ποσότητας του χρήματος σε κυκλοφορία υπερβαίνει την αύξηση της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών. Η μακροπρόθεσμη υπερπροσφορά χρήματος προκύπτει όχι μόνο από την παραδοσιακή χορήγηση πιστώσεων προς τις κυβερνήσεις, τις εταιρείες και τους ιδιώτες, αλλά και από την οικονομική κερδοσκοπία των αντισταθμιστικών κεφαλαίων και των επενδυτικών τραπεζών μέσω της αναμόχλευσης των πιστώσεων. Λόγω του πληθωρισμού, οι καταναλωτές αντιμετωπίζουν συνήθως μια ετήσια απώλεια της αγοραστικής τους δύναμης, γεγονός που σημαίνει ότι πρέπει να αυξήσουν το ονομαστικό τους εισόδημα, προκειμένου να διατηρήσουν την κατανάλωσή τους στα ίδια επίπεδα. Εφόσον η ικανότητα αποζημίωσης για την απώλεια αγοραστικής δύναμης με την αύξηση του ονομαστικού εισοδήματος διαφέρει μεταξύ των ατόμων, ο πληθωρισμός προκαλεί αναδιανομή της αγοραστικής δύναμης εις βάρος των ατόμων που δεν είναι σε θέση να υποστηρίξουν αποτελεσματικά τα συμφέροντά τους.

6. Το προνόμιο της δημιουργίας χρήματος είναι επιδότηση στον τραπεζικό τομέα. Εφόσον το χρήμα είναι χρέος, αποφέρει τόκο. Ως εκ τούτου, ο τόκος πρέπει να καταβληθεί για όλο το χρήμα που είναι σε κυκλοφορία και ουσιαστικά κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει από την καταβολή τόκων. Ο τόκος καταβάλλεται κατά κύριο λόγο από τους πελάτες που δανείζονται από τις εμπορικές τράπεζες και κατ' επέκταση διασφαλίζουν την προσφορά χρήματος. Δευτερευόντως, όλοι όσοι πληρώνουν φόρους και αγοράζουν αγαθά και υπηρεσίες συμβάλλουν στην πληρωμή τόκου του αρχικού δανειολήπτη, καθώς οι φόροι πρέπει να συγκεντρωθούν, εν μέρει προκειμένου να χρηματοδοτηθούν οι πληρωμές τόκων για το δημόσιο χρέος. Επιπλέον, οι εταιρίες και τα άτομα που παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες πρέπει να συμπεριλαμβάνουν τα κόστη των δανείων τους στις τιμές τους. Με αυτό τον τρόπο, χρησιμοποιώντας το χρήμα, η κοινωνία πληρώνει τεράστια επιδότηση στις εμπορικές τράπεζες, αν και οι τράπεζες παραχωρούν ένα μέρος αυτής της επιδότησης στους πελάτες τους ως τόκους για τις καταθέσεις τους. Ο τόκος είναι μια επιδότηση προς τις τράπεζες αφού το λογιστικό χρήμα που δημιουργούν αντιμετωπίζεται ως νόμιμο χρήμα. Το μέγεθος της επιδότησης που η κοινωνία πληρώνει στις τράπεζες αντανάκλαται στους δυσανάλογα υψηλούς μισθούς και στα πριμ των τραπεζιτών, καθώς και στο δυσανάλογα μεγάλο τραπεζικό τομέα.

7. Το χρήμα ως χρέος δημιουργεί πίεση για ανάπτυξη. Το χρήμα που δημιουργήθηκε ως χρέος αποφέρει τόκο και ο τόκος προκαλεί διττή πίεση για ανάπτυξη: στο νομισματικό σύστημα και στην πραγματική οικονομία. Όταν οι πελάτες αποπληρώνουν τα δάνειά τους στις εμπορικές τράπεζες, οι τράπεζες διαγράφουν το επιστρεφόμενο χρηματικό ποσό και αντίστοιχα μειώνεται το ποσό των χρημάτων σε κυκλοφορία. Ωστόσο, οι οφειλέτες χρειάζονται περισσότερα χρήματα από αυτά που έχουν δανειστεί γιατί πρέπει επιπλέον να καταβάλλουν και τόκους επί των δανείων τους. Ακόμη και αν οι οφειλέτες αντικαταστήσουν τα παλιά τους δάνεια με καινούργια,

χρειάζονται επιπλέον εισόδημα για τις πληρωμές των τόκων και ως εκ τούτου πρέπει να πραγματοποιήσουν κέρδη. Οι επιχειρήσεις στο σύνολό τους δεν μπορούν να είναι κερδοφόρες εκτός και αν η ποσότητα του χρήματος αυξάνεται συνεχώς. Αυτό οδηγεί στην αναπτυξιακή δυναμική οποία είναι κύριο χαρακτηριστικό του οικονομικού μας συστήματος. Η αύξηση στην ποσότητα του τοκοφόρου χρήματος ασκεί πίεση για νομισματική ανάπτυξη στην πραγματική οικονομία και η ανάπτυξη της πραγματικής οικονομίας ασκεί συγχρόνως μια αντι-αποπληθωριστική πίεση για ανάπτυξη στη προσφορά χρήματος. Ως συνέπεια αυτής της διττής πίεσης για ανάπτυξη, η οικονομία μας είναι ένα είδος «Σχεδίου Πόνζι», εφόσον δεν μπορεί να λειτουργήσει σωστά χωρίς να αναπτύσσεται και συνεπώς αντιμετωπίζει κατ' επανάληψη κρίσεις. Επιπλέον, η ανάπτυξη της πραγματικής οικονομίας, η οποία σε μεγάλο βαθμό επιβάλλεται από το νομισματικό σύστημα, περιλαμβάνει μια υπερ-εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και αποτελεί εμπόδιο για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Έτσι, το οικονομικό χρέος οδηγεί σε ένα οικολογικό χρέος απέναντι στη φύση, το οποίο φτωχαίνει την ανθρωπότητα. Το τρέχον νομισματικό μας σύστημα δεν είναι συμβατό με έναν πεπερασμένο κόσμο.

8. Ο τόκος ευνοεί τη συγκέντρωση πλούτου. Ο τόκος θεωρείται συνήθως μια επιβάρυνση δανεισμού για τη χρήση χρήματος κάποιου άλλου. Τόσο οι πελάτες που δανείζονται χρήματα από τράπεζες, όσο και οι τράπεζες που κρατούν τις καταθέσεις των πελατών τους πληρώνουν τόκο. Όταν οι εμπορικές τράπεζες δημιουργούν χρήμα μέσω της χορήγησης δανείων, πιστώνουν τους λογαριασμούς των πελατών τους και κατ' επέκταση διευρύνουν το σύνολο των τραπεζικών καταθέσεων. Εφόσον οι λογαριασμοί συνήθως αποφέρουν τόκο, οι τράπεζες ξοδεύουν ένα μέρος από τα έσοδα που έχουν από τους τόκους για την πληρωμή των τόκων στους κατόχους λογαριασμών. Οι τραπεζικές καταθέσεις και τα δάνεια δεν κατανέμονται ισομερώς μεταξύ των πελατών. Μερικοί έχουν κυρίως δάνεια για τα οποία καταβάλλουν τόκους ενώ άλλοι έχουν κυρίως καταθέσεις από τις οποίες κερδίζουν τόκους. Επειδή σε γενικές γραμμές οι φτωχότεροι έχουν περισσότερα δάνεια παρά καταθέσεις και οι πλουσιότεροι έχουν περισσότερες καταθέσεις παρά δάνεια, οι πληρωμές τόκων είναι στην ουσία μεταφορά χρήματος από τους φτωχότερους στους πλουσιότερους, ειδικά στους λίγους πάμπλουτους. Άρα, ο τόκος ευνοεί τη συγκέντρωση πλούτου. Αυτή η συγκέντρωση πλούτου ευνοεί σε μεγάλο βαθμό τις εμπορικές τράπεζες οι οποίες κάνουν επενδύσεις, αλλά και κερδίζουν το ποσό που προκύπτει από τη σημαντική διαφορά μεταξύ των πιστωτικών και των χρεωστικών επιτοκίων. Επιπλέον, τόκος προστίθεται τακτικά στην αρχική επένδυση και ως εκ τούτου αποφέρει ο ίδιος τόκο που μετατρέπεται σε ανατοκισμό και δημιουργεί εκθετική αύξηση των χρηματικών ποσών. Ωστόσο, τα χρηματικά ποσά δεν αυξάνονται σε αξία από μόνα τους εφόσον δεν είναι καθαυτό παραγωγικά. Ο τόκος αυξανόμενης αξίας σε χρηματικά ποσά μπορεί να δημιουργηθεί μόνο μέσω της ανθρώπινης εργασίας και η ανθρώπινη εργασία βρίσκεται διαρκώς υπό χρηματική πίεση για αύξηση της παραγωγικότητας και μείωση του κόστους της, ώστε να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις του εκθετικά αυξανόμενου ανατοκισμού. Ο τόκος είναι επομένως μεταφορά αξίας που ευνοεί τις επενδύσεις κεφαλαίου σε βάρος του εργατικού εισοδήματος.

9. Το νομισματικό σύστημα είναι ασταθές. Υπάρχουν σαφή εμπειρικά στοιχεία που αποδεικνύουν ότι το νομισματικό σύστημα πάσχει από δομική αστάθεια η οποία προκύπτει από τους προαναφερθέντες μηχανισμούς. Η οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2008 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα, και ίσως να επιδυνώνεται, δεν είναι πρωτοφανές φαινόμενο. Τις τελευταίες δεκαετίες, παρατηρήθηκαν πολλές κρίσεις που σχετίζονται με το νομισματικό σύστημα σε όλο τον κόσμο. Μεταξύ του 1970 και του 2010, έχουν επισήμως καταγραφεί συνολικά 425 οικονομικές κρίσεις που επηρέασαν τα κράτη μέλη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου: 145 τραπεζικές κρίσεις, 208 νομισματικές καταρρεύσεις και 72 κρίσεις δημόσιου χρέους¹. Το πλήθος των οικονομικών κρίσεων και η μεταδοτική επίδρασή τους σε διάφορες εθνικές οικονομίες δείχνουν σαφώς το δομικό-συστημικό τους χαρακτήρα. Το παρόν νομισματικό σύστημα αναπόφευκτα προκαλεί κρίσεις στον οικονομικό τομέα και κατά συνέπεια στην πραγματική οικονομία.

10. Το νομισματικό σύστημα παραβιάζει τις ηθικές αξίες. Η ηθική αξία θεωρείται από γενικής απόψεως, μετά από προσεκτική εκτίμηση, κάτι πολύτιμο. Οι ηθικές αξίες ενσωματώνουν τις πιο ορθολογικές και σημαντικές αξίες της κοινωνίας. Ως εκ τούτου, η κοινωνία δεν είναι ορθά οργανωμένη εάν οι χρηματικές της αξίες είναι σε συνεχή σύγκρουση με τις ηθικές της αξίες και κυρίως όταν οι ηθικές αξίες συνεχώς καταστέλλονται λόγω των χρηματικών αξιών. Εφόσον το νομισματικό σύστημα διαμορφώνει σε μεγάλο βαθμό την οικονομία και η οικονομία διαμορφώνει ευρέως την κοινωνία, οι ηθικές αξίες που δεν συμβάλλουν στην αποδοτικότητα του κεφαλαίου παραμερίζονται συστηματικά στη σύγχρονη πολιτική. Με αυτό τον τρόπο, το τρέχον νομισματικό μας σύστημα παραβιάζει ηθικές αξίες όπως η σταθερότητα, η δικαιοσύνη και η βιωσιμότητα, αξίες που είναι απαραίτητες για μια βιώσιμη κοινωνία. Ένα νομισματικό σύστημα που παραβιάζει αυτές τις αξίες είναι εντελώς παράλογο και θα πρέπει να αλλάξει το συντομότερο δυνατόν.

Ο Δρ. Mark Joób είναι επίτιμος καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου της Δυτικής Ουγγαρίας και ερευνητής στο Ινστιτούτο Επιχειρηματικής Ηθικής του Πανεπιστημίου Σανκτ Γκάλλεν, στην Ελβετία. Είναι μέλος της διαχειριστικής επιτροπής του Swiss Association for Monetary Modernization (Ελβετικού Οργανισμού για το Νομισματικό Εκσυγχρονισμό).

Translated by Vasilia Kyriacou

1 (1) Βλ.: Lietaer, Bernard et al. Money and Sustainability. The Missing Link. Axminster: Triarchy Press, 2012.